

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ЕНЕРГЕТИЧНИХ ХАРТІЙ (ТРЕТЬОГО ЕНЕРГОПАКЕТУ) КРАЇН ЄС В ЕНЕРГЕТИЦІ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Б. В. Гречаник

*кафедра економіки підприємства, ІФНТУНГ
вул. Карпатська, 15, м. Івано-Франківськ, Україна, 76019, econpid@nung.edu.ua*

Анотація. Проведено дослідження процесу формування сучасної моделі функціонування енергетичного простору країн ЄС та особливостей імплементації енергетичних хартій країнами-учасницями Енергетичного Співтовариства (ЕС). Ідентифіковано основні проблеми, які стримують процес імплементації Третього енергетичного пакету Україною. Запропоновано рекомендації щодо необхідності здійснення цілого ряду конкретних заходів за чотирма ключовими критеріями-аналізу (“benchmarks”) статусу імплементації Третього енергопакету нашою країною. Отримано ряд висновків щодо особливостей реалізації процесу імплементації енергетичних хартій Європейського Союзу Україною. Встановлено, що однією з системних причин “затягування” процесу імплементації Третього енергопакету нашою країною (який характеризується масштабністю, глибинністю і комплексністю) є її “цивілізаційна віддаленість” від “середнього рівня” соціально-економічного розвитку країн європейської спільноти.

Ключові слова: енергетичний простір, енергетичні хартії, директиви ЄС, імплементація, ринок електричної енергії, інновації, видобуток і дистрибуція природного газу.

Аннотация. Исследовано процесс формирования современной модели функционирования энергетического пространства стран ЕС и особенности имплементации энергетических хартий странами-участницами Энергетического Сообщества (ЭС). Идентифицировано основные проблемы, которые сдерживают процесс имплементации Третьего Энергетического пакета Украиной. Подготовлено некоторые рекомендации о необходимости осуществления ряда конкретных мероприятий по четырем основным критериям-анализа (“benchmarks”) статуса имплементации. Получены выводы относительно особенностей реализации процесса имплементации Украиной энергетических хартий Европейского союза. Установлено, что одной из системных причин “затягивания” процесса имплементации Третьего энергопакета нашей страной (которая характеризуется масштабностью, глубиной и комплексностью) является её “цивилизационная отдаленность” от “среднего” уровня социально-экономического развития стран европейского сообщества.

Ключевые слова: энергетическое пространство, энергетические хартии, директивы ЕС, имплементация, рынок электрической энергии, инновации, добыча и дистрибуция природного газа.

Summary. The process of forming a modern model for the functioning of the energy space of the EU countries and the specific features of the implementation of energy charters by the Member States of the Energy Community (ES) have been studied. The main problems that hinder the implementation of the Third Energy Package by Ukraine have been identified. Some recommendations have been prepared on the need to implement a number of specific activities on four benchmarking criteria for the status of implementation. Conclusions are drawn regarding the specifics of conducting Ukraine's implementation of the energy charters of the European Union. It is established that one of the systemic reasons for the "dragging out" of the process of implementation of the Third Energy Package by our country (which is characterized by its scale, depth and complexity) is its "civilizational distance" from the "average" level of social and economic development of the countries of the European community.

Keywords: energy space, energy charters, EU directives, implementation, electricity market, innovations, extraction and distribution of natural gas.

Вступ. Ефективність енергетичної галузі України у рейтингу рівнів ефективності цієї галузі країн Європейського Союзу й надалі залишається на останніх позиціях. Її реформування — “масштабне і системне” — яке анонсувалось 3 роки назад і передбачало здійснення поетапних покрокових змін в енергетичній сфері національної економіки (відповідно до розробленої і прийнятої Програми реформування з дотриманням термінів її впровадження) на жаль почало “пробуксовувати” ще на самих перших стадіях її реалізації. Затягування термінів виконання конкретних дій, заангажованість законодавчих ініціатив, які приймались і Верховною Радою України, і Кабінетом Міністрів України, неузгодженість і невідповідність прийнятих нормативно-законодавчих документів вимогам європейської енергетичної хартії не сприяли процесу створення вітчизняної ефективної сучасної моделі енергетичного простору. Крім того, слід зауважити, що така ситуація, яка нині склалась з реформуванням галузі вітчизняної енергетики — об’єктивна необхідність запровадження сучасної моделі європейського зразка управління галуззю, законодавчо визначена програма конкретних заходів її реформування, і “загальмованість” реального поступу у цьому напрямі — вкрай негативно вплинула (і продовжує впливати) не лише на саму галузь, але й на

інші сфери національної економіки. Більш того, це негативно позначилось на усіх процесах в українському суспільстві.

Зважаючи на описану вище ситуацію, “європейський вибір” розвитку вітчизняної енергетики, а також орієнтуючись на цілі та завдання, що сформульовані в основних положеннях Стратегії сталого розвитку “Україна-2020” (а це передбачає адаптацію вітчизняного законодавства, у першу чергу у сфері енергетики, до норм спільного лібералізованого електроенергетичного та газового ринку ЄС) проблема “адаптації” вітчизняної енергетичної галузі до умов функціонування європейського енергетичного простору постає особливо гостро. Тому, усі питання, які пов’язані у першу чергу з процесом імплементації Україною енергетичної хартії краї ЄС “Третій Енергопакет” набувають особливої вагомості, а отже дана тема є актуальною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Помітний внесок у становленні і розвитку сучасної моделі функціонування європейського енергетичного простору, її механізму регулювання та “саморегулювання” в умовах розширення європейської спільноти (за рахунок євроінтеграції пострадянських країн), а також з врахуванням об’єктивних умов переорієнтації світової енергетики на новітні джерела енергії зробили такі науковці як Дж. М. Вернон, В. Кіп Віскузі, В. Баумоль, О. Вільямсон, Дж. Гелбрейт, Г. Демзец, Дж. Кларк, Р. Коуз, Ю. Кузнецов, А. Маршалл, Р. Піттман, Р. Познер, Дж. Стіглер, Дж. Стігліц, А. Шастітко, Ф. Шеррер.

Серед вітчизняних дослідників та експертів, проблематикою імплементації енергетичних хартій (Третього Енергопакету) країн ЄС в енергетиці України найбільш активно займалися Л. Акуленко, А. Вігрінський, М. Войтів, А. Ігнатюк, Б. Кваснюк, В. Кривуцький, В. Лір, В. Мосашвілі, Д. Науменко, В. Паламарчук, В. Симоненко, О. Снігир, О. Степаненко, Г. Філюк, К. Якуненко та інші. Водночас необхідно зазначити, що основне коло проблем (у цій галузі), вирішенню яких приділялось найбільше уваги українськими вченими і практиками, стосувалось насамперед проблематики реформування механізму державного регулювання діяльності природних монополій загалом, і у сфері електроенергетики і нафтогазового комплексу зокрема.

Висвітлення невирішених частин загальної проблеми. У процесі імплементації нашою країною енергетичних хартій (Третього Енергетичного пакету), з 01.10.2015 року введено в дію Закон України “Про ринок природного газу” (від 09.04.2015 р., № 329-VIII) та Закон України “Про ринок електричної енергії” (від 12.06.2017 р.).

Зауважимо, що ряд положень закону “Про ринок природного газу” — ключовими положеннями якого є: 1) визначення правових засад функціонування ринку природного газу України, заснованого на принципах вільної конкуренції, захисту прав споживачів та безпеки постачань; 2) закріплення державного регулювання на ринках послуг з транспортування, розподілу, зберігання природного газу та послуг установки LNG; 3) передбачення створення товарного ринку природного газу, який включатиме оптовий та роздрібний ринки) — до сих пір не діють (мова йде про ті положення, які не відносяться до прикінцевих і перехідних). Це пов’язано насамперед з тим, що процес реорганізації основних монополістів енергетичного сектору України (електроенергетика та нафтогазовий комплекс) проходить доволі складно і надто повільно, а отже і проблема “демонополізації” вітчизняних природних монополій сьогодні залишається не вирішеною [1]. В результаті процес імплементації так і залишається “незавершеним”.

Слід зауважити, що ця проблема є багатоаспектною, і причиною “гальмування” її вирішення є цілий ряд як суб’єктивних, так і об’єктивних обставин. Тому видається цілком закономірним необхідність подальшого системного вивчення тих об’єктивних причин, які стримують процес створення вітчизняних лібералізованих електроенергетичного та газового ринків в Україні, з метою розроблення конкретних пропозицій щодо вирішення цих проблем.

Формулювання цілей дослідження. Зважаючи на вищевикладені основні тези означеної проблематики метою даної наукової статті є ідентифікація основних проблем, їх класифікація, розроблення пропозицій щодо їх вирішення з метою прискорення процесу імплементації енергетичних хартій (Третього енергопакету) країн ЄС в Україні.

Для вирішення окресленої мети були сформульовані наступні **цілі дослідження**:

- 1) провести аналіз нормативно-законодавчої бази, необхідної для процесу імплементації енергетичних хартій в країнах Східної Європи;
- 2) ідентифікувати та класифікувати основні проблеми (фактори), які стримуються процес імплементації Третього енергопакету Україною;
- 3) сформулювати пропозиції щодо активізації процесів лібералізації електроенергетичного та газового ринків в Україні, пов’язаних, у першу чергу з імплементацією нашою країною Третього енергопакету ЄС.

Викладення основного матеріалу. Процес активної фази формування і розвитку ефективної та дієвої моделі функціонування енергетичного простору країн європейської спільноти тривав близько 15 років — з кінця 90-их років ХХ століття і до кінця “нульового” десятиліття ХХІ століття — фактично, до прийняття Третього енергопакету [2].

Енергетичний пакет — це набір директив Євросоюзу в сфері поставок газу та електроенергії, а також пов’язаних з ними нормативних актів [2]. Принагідно зауважимо, що прийняття Першого енергопакету (19 грудня 1996 р. Європейським парламентом і Радою було прийнято Директиву 96/92/ЄС щодо загальних правил для внутрішнього ринку електроенергії, а 22 червня 1998 р. — Директиву 98/30/ЄС щодо загальних правил для внутрішнього ринку природного газу) було

потрібне для підвищення ефективності енергосектора й конкурентоспроможності економіки країн європейської спільноти загалом.

У червні 2003 року з метою розвитку конкуренції на європейському енергоринку було затверджено Другий пакет директив (директиви 2003/55/ЄС і 2003/54/ЄС). Цей документ скасовував положення Першого енергопакету і, як зазначалось вище, містив вимоги про необхідність поділу вертикально інтегрованих компаній (на практиці це означало, що, наприклад, у секторі природного газу діяльність компаній, що його транспортують, повинна бути відокремлена від діяльності з видобутку та дистрибуції газу. При цьому, такий поділ не передбачав “поділу власності”).

Третій енергетичний пакет є логічним продовженням Другого енергопакету. Необхідність його розроблення, на думку експертів [2], була зумовлена скаргами дрібних трейдерів, що скаржились на обмеження їм у доступі до розподільчих мереж, через “агресивну” діяльність великих енергетичних компаній. Слід зауважити, що Третій енергетичний пакет було розроблено у 2007 році, але його прийняття постійно відкладалося. І лише “газова війна” між Російською Федерацією та Україною у січні 2009 року “змусила” ЄС прийняти його “невідкладно” (документ був прийнятий у влітку 2009 р., однак його положення вступили в силу фактично лише у 2011 році).

Третій енергетичний пакет складається з таких п’яти документів (трьох регламентів і двох директив):

1) Регламент ЄС №713/2009, що засновує Агентство з питань співробітництва регуляторів у сфері енергетики (Agency for the Cooperation of Energy Regulators);

2) Регламент ЄС №714/2009 про умови доступу до мереж трансграничних обмінів електроенергією, який скасовує Регламент ЄС №1228/2003;

3) Регламент ЄС №715/2009 про умови доступу до мереж транспортування природного газу, який скасовує Регламент ЄС №1775/2005;

4) Директива 2009/72/ЄС щодо загальних правил для внутрішнього ринку електроенергії, яка скасовує Директиву 2003/54/ЄС;

5) Директива 2009/73/ЄС щодо загальних правил для внутрішнього ринку природного газу, яка скасовує Директиву 2003/55/ЄС.

Головною особливістю нового енергетичного пакета стала фактична заборона компаніям одночасно і продавати, і транспортувати газ та електроенергію (на думку експертів саме така концепція прийнятого енергопакета забезпечить досягнення головної “первинної” мети — підвищення конкуренції, вихід на ринок нових гравців, а отже зниження цін на енергоносії). Компаніям-монополістам пропонується продати транспортні мережі або віддати управління ними незалежному операторові. Крім того, в документах чітко передбачено гарантії доступу третім сторонам до газотранспортних потужностей. При цьому, такі “нові” вимоги до енергокомпаній стосуються не лише європейських фірм, а й компаній із третіх країн, що працюють з країнами ЄС [2].

Слід зауважити, що окреслені вище ключові особливості Другого і Третього енергетичних пакетів визначаються лише частиною положень і норм, представлених у загальному пакеті документів. Енергопакети також включають в себе директиви й регламенти, які стосуються питань навколишнього середовища, енергоефективності, відновлюваної енергетики, статистичної інформації про стан енергоринків та її відкритості для споживачів. Це означає, що повноцінна реалізація норм Третього енергетичного пакета створить передумови для підвищення рівня конкуренції на внутрішньому ринку країни, що в свою чергу призведе до зростання загального рівня конкурентоспроможності її економіки.

Розкриваючи суть прийнятих енергетичних пакетів, в контексті подальшого дослідження особливостей процесу їх імплементації Україною, необхідно окреслити і правовий аспект (причому як самого пакету документів, так і процесу їх імплементації).

Усі зазначені документи енергетичних пакетів — регламенти і директиви — прийняті спільним рішенням Європейського парламенту та Ради ЄС, однак за “правовим статусом” вони різняться. Директиви адресовані країнам-членам ЄС (у тому числі й країнам, що є асоційованим членом співтовариства) і передбачають процедуру їх імплементації у правове поле держави у визначені терміни. Це означає, що вони є обов’язковими для кожної країни-учасниці щодо визначеного результату і часових термінів, однак форми і методи досягнення визначеного результату кожна країна обирає для себе самостійно, керуючись нормами національного законодавства. Такий підхід покликаний гармонізувати “загальне” законодавство ЄС з законодавством “окремої” країни-учасниці (з врахуванням особливостей і специфіки її національного законодавства). В результаті, для суб’єктів енергетичних ринків у кожній державі правове поле формується не самими директивами, а актами національного законодавства, що імплементують ці директиви. Водночас регламенти, на відміну від директив, є актами прямої дії, а отже вони адресовані усім суб’єктам права Європейського Союзу (а не лише країнам-учасникам) і не потребують актів імплементації. Саме ці властивості роблять регламенти схожі на національні закони.

Проведений аналіз сутності та особливостей енергетичних хартиї ЄС, зокрема Другого і Третього енергетичного пакету дозволяє зробити деякі проміжні висновки та узагальнення:

– імплементація Україною Третього енергопакета ЄС вплине не лише на одну її галузь — галузь енергетики, — а на усі сфери національної економіки (а отже і на усі процеси, що відбуваються в суспільстві);

– масштабність, глибинність і комплексність Третього енергетичного пакету ЄС вказує на те, що процес його імплементації повинен також характеризуватись масштабністю, глибинністю і комплексністю. У свою чергу це означає, що такий процес буде складним (і з точки зору кількості компонентів, напрямів, етапів, учасників, і з точки зору управління ним) і тривалим у часі;

– “цивілізаційна віддаленість” країни, яка імплементує (імплементуватиме) Третій енергетичний пакет від “середнього” рівня соціально-економічного розвитку країн ЄС суттєво впливає (впливатиме) не перебіг процесу його імплементації: чим більша “цивілізаційна віддаленість”, тим перебіг процесу буде складнішим і тривалішим.

Достатньо переконливим підтвердженням сформульованих вище проміжних висновків може слугувати той факт, що 8 країн-членів ЄС мали суттєві труднощі з запровадженням в національне законодавство положень Третього енергетичного пакету ЄС. Як свідчать дані звітності комітетів і комісій ЄС за 2011-2013 роки “... Єврокомісія не отримала у визначені терміни інформації щодо імплементації положень Третього енергопакету від Болгарії, Кіпру, Іспанії, Люксембургу, Нідерландів, Румунії та Словаччини. Крім того, Естонія не повідомила про запровадження в національне законодавства положень Директиви по газу, що є частиною Третього енергопакету” [3].

Більш того, “правова” імплементація Третього енергетичного пакету окремою країною Європейського Союзу ще не означає “абсолютну тотожність” її норм регламентам і директивам самого Третього енергетичного пакету.

Так, законодавство Угорщини було адаптовано до умов і положень Третього енергопакета ЄС ще на початку 2010 року. При цьому, Угорщина була однією з небагатьох країн (окрім неї — Німеччина, Італія, Чехія, Греція, Литва, Мальта і Польща), які повністю виконали свої зобов’язання у строго визначені Єврокомісією терміни [4].

Про складність і тривалість цього процесу може свідчити перелік змін до законів, які були прийняті парламентом цієї країни з метою адаптації її правового поля директивам і регламентам енергопакета (і це при тому, що Угорщина з травня 2005 року стала повноправним членом ЄС):

– Закон XLIX від 1993 р. “Про заходи з забезпечення безпечного зберігання нафти і нафтопродуктів, що ввозяться в Угорщину” (у 2013 р. цей закон втратив свою чинність у зв’язку з прийняттям Закону XXIII від 2013 р. “Про стратегічне накопичення запасів нафти і нафтопродуктів, які ввозяться в Угорщину”);

– Закон XXVI від 2006 р. “Про стратегічне накопичення запасів природного газу”;

– Закон LXXXVI від 2007 р. “Про електричну енергію”;

– Закон XL від 2008 р. “Про постачання природного газу” [4].

Прийняті парламентом цієї країни зміни вступили в силу у 2010-2011 роках, і після затвердження Державними зборами Угорщини були направлені в Комісію Євросоюзу, яка, після їх ретельного вивчення, не висунула угорській стороні ніяких зауважень чи застережень. Таким чином, прийняті в Угорщині заходи з гармонізації чинного законодавства з положеннями Третього енергопакету Комісією ЄС були беззастережно погоджені і підтримані [4].

Однак не дивлячись на “100%-у гармонізацію” угорського законодавства з базовими положеннями Третього енергопакету, на думку експертів, керівництво цієї країни у деяких сферах може застосувати “індивідуальне” трактування положень Третього енергетичного пакету і використовувати посилення на нього тоді “коли йому це вигідно” [4].

Зокрема це стосується, насамперед, сфери імплементації положень Третього енергопакета діючими в Угорщині дочірніми підприємствами і філіалами крупних транснаціональних компаній, що мають свої штаб-квартири в інших країнах ЄС. Крім того, умови на яких Угорщина бере участь в проєкті “Південний потік” суперечать деяким положенням енергетичних хартиї, які є стрижнем Третього енергетичного пакету.

Проведений аналіз процесу імплементації Третього енергопакету країнами ЄС черговий раз підтверджує сформульовані раніше висновки як про складність і тривалість цього процесу “загалом”, так і про “додаткові” труднощі його перебігу для країн, що є “цивілізаційно віддалені” від ЄС.

Україна була прийнята до Енергетичного Співтовариства (ЕС) наприкінці 2009 року, проте остаточне підписання відповідного протоколу відбудеться лише після того, як Україна приведе своє законодавство у сфері енергетики у відповідність до європейських принципів і стандартів. Очевидно, що приєднання України до Енергетичного Співтовариства забезпечить прозорі та прогнозовані механізми формування тарифів на енергоносії, сприятиме залученню інвестицій в галузь, дасть змогу ефективніше використовувати наявний експортний потенціал [5].

Однак поки що наша країна залишається “критично” “цивілізаційно-віддаленою” від ЄС, про що свідчать дані таблиці 1.

Таблиця 1- Ренкінгові оцінки за індексом енергетичної сталості [5]

Країна	Підсумкове місце	Оцінка	Енерго-безпека	Електро-доступність	Екологічність
Швейцарія	1	AAA	19	6	1
Данія	2	AAA	3	25	10
Швеція	3	AAA	24	14	6
Канада	6	AAB	1	2	60
Франція	10	AAB	44	5	9
Німеччина	11	ABB	31	11	30
США	15	AAC	12	1	86
Литва	42	ABC	93	46	26
Польща	48	BBC	38	39	94
Росія	54	ABD	2	61	99
Казахстан	58	ABD	6	35	116
Україна	97	BCD	59	73	114

Наведені в таблиці 1 дані свідчать про суттєве відставання вітчизняної галузі енергетики від стандартів сучасного світу, а проведений аналіз перебігу процесу гармонізації вітчизняного законодавства з базовими положеннями Третього енергетичного пакету лише підтверджують зроблені раніше висновки про складність і тривалість процесу імплементації Україною енергетичних хартій Європейського Союзу.

Ще одним підтвердженням вище сформульованих висновків можуть слугувати результати аналізу інтеграційних процесів “Україна-ЄС” за сукупністю енергоекономічних та енергоекологічних показників, а також “критеріями сталого розвитку” (виконаного на основі даних Міжнародного енергетичного агентства сталості [5]), графічна інтерпретація якого представлена на рис. 1.

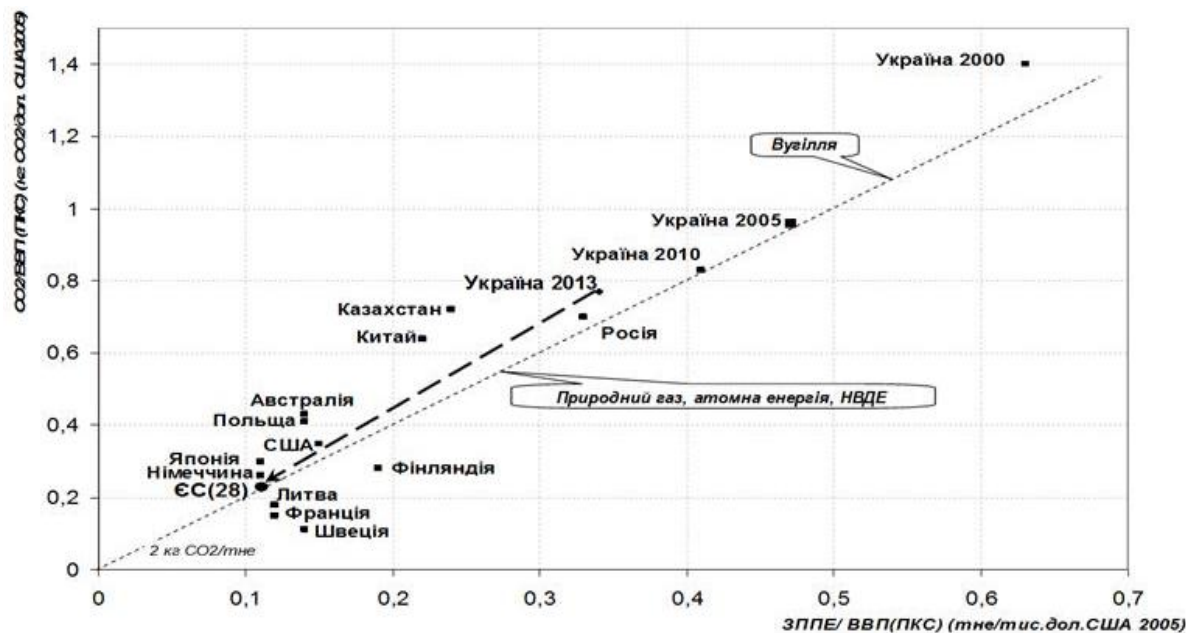

Рис. 1 – Вектор траєкторії Євроінтеграції України в системі енергоекономічних та енергоекологічних координат сталого розвитку [5]

Завершальним етапом дослідження проблем і перспектив процесу імплементації Третього енергопакету Україною є результати аналізу щодо стану реалізації Плану дій країнами-учасниками Енергетичного Співтовариства (ЕС) з відповідною індикацією статусу імплементації [6]. Необхідно зазначити, що такий аналіз проводився за чотирма ключовими критеріями (“benchmarks” — “критеріями аналізу”) і був опублікований Секретаріатом Енергетичного Співтовариства у п’ятому Моніторинговому звіті у лютому 2017 року [6].

Результати такого аналізу наступні:

1. Критерій “забезпечення прозорого та недискримінаційного доступу третіх осіб” (або принцип ТРА (“third party access”). Цей принцип діє у країнах-членах ЄС, у країнах-учасниках ЄС — на рівні імплементації або законодавчих розробок. За цим критерієм Україні необхідно впровадити такі заходи [6]:

– встановити механізми розподілу потужностей і правил врегулювання перевантажень, які нададуть доступ до аверсного та реверсного режимів третім особам. (Слід зауважити, усі ці

механізми передбачені у Кодексі газотранспортної системи (ГТС) України, який набрав чинності у листопаді 2015 року. Однак для повної імплементації Кодексу ГТС слід ще удосконалити регламентацію механізмів регулювання усіх внутрішніх точок входу / виходу);

– встановити ринкові механізми балансування. (Очевидно, що різні режими балансування (денний — на інтерконекторах, місячний — на усіх внутрішніх точках входу / виходу), які передбачені Кодексом ГТС, можуть спотворити ринок. При цьому непропорційні фінансові гарантії, які необхідні для здійснення послуг балансування, можуть спричинити бар'єри для учасників ринку);

– розробити прозорі та недискримінаційні правила тарифікації, які не зашкодять транскордонній співпраці. (Методологія тарифоутворення на транскордонних точках транспортування вхід / вихід набрала чинності з січня 2016 р., однак тариф на внутрішній вхід / вихід був розрахований на базі старої методології, тобто до уваги не бралися європейські стандарти).

Необхідно зазначити, що за цим критерієм Україна має значні напрацювання (в частині імплементації зазначених норм). Тому у Звіті Комісії результат за цим критерієм має статус “no progress” — тобто, “суттєвих зрушень немає”.

2. Критерій “забезпечення вільного потоку газу та конкурентних умов”. За даним критерієм Україні потрібно виконати [6]:

– оптимізувати актуальні потужності в обох напрямках, включно з “віртуальним реверсом”. (Статус — “progress on track” (тобто, “просування іде за графіком”);

– забезпечувати опублікування вимог прозорості відповідно до Regulation (EC) 715/2009 (Директива Європарламенту та Ради ЄС) на інформаційній платформі прозорості ENTSOG (European Network of Transmission System Operators for Gas). Статус — “accomplished” (тобто, “виконано”).

3. Критерій “відповідні заходи щодо інфраструктури”. За цим критерієм Україні необхідно впровадити такі заходи [6]:

– затвердити угоди щодо інтерконекторів. (Статус — “progress on track” (тобто, “просування іде за графіком”);

– забезпечити міждержавний механізм розподілу витрат відповідно до Regulation (EU) 347/2013. (Зауважимо, що імплементація відповідної Директиви в українському законодавстві очікувалася на 1 січня 2017 року. Однак, оскільки інформації про стан напрацювань з цього питання немає, результат за цим критерієм має статус “no progress” — тобто, “суттєвих зрушень немає”;

– забезпечити узгоджений механізм діяльності об'єднаних систем країн-членів ЄС та країн-учасниць ЄС. З цього приводу слід зауважити, що імплементація Regulation (EU) 703/2015 “Про правила операційної сумісності та обміну інформацією” була обговорена країнами-учасницями ЄС та сусідніми країнами ЄС у 2016 році. Подальші дії щодо імплементації цього документа залежатимуть від відповідного RNLG Procedural Act (процедурний нормативний акт постійно діючої групи високого рівня ЄС), прийняття якого очікується до кінця 2017 року. А тому результат за цим критерієм має статус “pending” — тобто “в очікуванні”.

4. Критерій “розмежування оператора ГТС” (критерій “Unbundling”). За даним критерієм Україні потрібно виконати [6]:

– розмежувати і затвердити оператора ГТС відповідно до вимог Третього енергопакету ЄС. (У липні 2016 року Кабінет міністрів України затвердив План реструктуризації “Нафтогазу”, який був доповнений, коли було створено нового оператора ГТС України — “Магістральні газопроводи України”. Сьогодні робоча група з реформування “Нафтогазу” працює над прискоренням процесу розмежування);

– розробити і прийняти правила сертифікації оператора ГТС. Такі правила були затверджені НКРЕКП у квітні 2016 року, а тому результат за цим критерієм має статус “progress on track” (тобто, “просування іде за графіком”).

Таким чином можна констатувати, що з чотирьох основних напрямів, за якими триває процес імплементації Третього енергетичного пакету Україною позитивні реальні зрушення є лише за двома напрямками.

Висновки за результатами досліджень

1. Встановлено, що нормативно-правове забезпечення функціонування сучасної ефективної моделі енергетичного простору Європейського Союзу ґрунтується на сукупності регламентів і директив у сфері поставок газу та електроенергії на території країн європейської спільноти (ці документи були розроблені профільними комісіями Європейського парламенту і прийняті парламентом і Радою ЄС), а також пов'язаних з ними нормативних актів, які у своїй сукупності складають Третій енергетичний пакет. При цьому, основна мета даного пакету документів (у тому числі й нині діючих основних положень Другого енергопакету) — створити передумови для підвищення ефективності енергетичного сектора та конкурентоспроможності економіки країн європейської спільноти загалом

2. Запропонована Кабінетом Міністрів України програма дій щодо імплементації нашою країною Третього енергопакету ЄС з метою створення лібералізованого вітчизняного електроенергетичного та газового ринку є актуальною, комплексною і достатньо деталізованою. Це означає, що “безумовне” її виконання забезпечить повноцінну реалізацію усіх норм Третього

енергетичного пакета і тим самим створить передумови для підвищення рівня конкуренції на внутрішньому ринку країни, що у підсумку призведе до зростання загального рівня конкурентоспроможності національної економіки.

3. Зазначена вище програма дій КМУ щодо імплементації Україною Третього енергетичного пакету ЄС включає в себе “осучаснення” вітчизняного нормативно-законодавчого забезпечення (воно має бути “гармонізоване”, у першу чергу, з двома директивами і трьома регламентами Третього енергопакету, а також адаптоване до інших стандартів ЄС у галузі енергетики), прийняття нової Концепції енергостратегії до 2035 року, реалізація Програми діяльності КМУ та Покрокового плану реформування газового сектору України. При цьому, базовими документами процесу імплементації нашою країною енергетичних хартій Європейської спільноти є Закон України “Про ринок природного газу” від 09.04.2015 р., № 329-VIII (він вступив в силу з 01.10.2015 р.) та Закон України “Про ринок електричної енергії” 13.04.2017 р. (він вступив в силу з 12.06.2017 р.).

4. Встановлено, що процес імплементації Третього енергопакету ЄС нашою країною характеризується масштабністю, глибинністю і комплексністю, а отже його перебіг буде доволі складним і тривалим у часі (про це переконливо свідчать результати перших етапів реалізації Програми діяльності Кабінету Міністрів України та виконання Покрокового плану реформування газового сектору України). Основною причиною таких “складнощів” і “затягування” реалізації цього процесу є “цивілізаційна віддаленість” України від “середнього” рівня соціально-економічного розвитку країн ЄС. Слід зауважити, що цей фактор є ключовим фактором для реформаційних процесів, що відбуваються в усіх сферах українського суспільства, а тому його необхідно враховувати на усіх етапах процесу імплементації енергетичних хартій Європейської спільноти нашою державою.

5. Проведено всебічний аналіз, основними напрямками якого виступали: – процес формування сучасного нормативно-правового поля, що регулює функціонування енергетичного простору країн ЄС на основі енергетичних хартій; – сутність регламентів і директив енергетичних пакетів (Першого, Другого і Третього) Європейського Союзу та Енергетичного Співтовариства, а також правові аспекти зазначених нормативних документів; – процеси імплементації Третього енергетичного пакету різними країнами ЄС (більш детальний аналіз основних проблем, пов'язаних з адаптацією правового поля окремої країни ЄС до базових положень Третього енергетичного пакета було проведено на прикладі Угорщини); – ренкінгова оцінка (позиція) України у рейтингу країн світу за індексом енергетичної сталості; – оцінка динаміки інтеграційних процесів “Україна-ЄС” за сукупністю енергоекономічних та енергоекологічних показників, а також “критеріями сталого розвитку”; – оцінка стану імплементації Плану дій Україною (як країною-учасницею Енергетичного Співтовариства (ЕС)) за чотирма ключовими критеріями (“benchmarks” — “критеріями аналізу”) статусу імплементації Третього енергопакету, зокрема 1) забезпечення прозорого та недискримінаційного доступу третіх осіб; 2) забезпечення вільного потоку газу та конкурентних умов; 3) відповідні заходи щодо інфраструктури; 4) розмежування оператора ГТС.

6. Отримані результати, в процесі проведення досліджень щодо стану реалізації Плану дій Україною як учасницею ЕС з імплементації Третього енергопакету за чотирма ключовими критеріями-напрямами, вказують на необхідність здійснення цілого ряду конкретних заходів, відповідно за кожним з чотирьох напрямів:

- за напрямом “забезпечення прозорого та недискримінаційного доступу третіх осіб” (так званий принцип “third party access”) Україні необхідно: 1) встановити механізми розподілу потужностей і правил врегулювання перевантажень, які нададуть доступ до аверсного та реверсного режимів третім особам; 2) встановити ринкові механізми балансування; 3) розробити прозорі та недискримінаційні правила тарифікації, які не зашкодять транскордонній співпраці;

- за напрямом “забезпечення вільного потоку газу та конкурентних умов” нашій державі необхідно: 1) оптимізувати актуальні потужності в обох напрямках, включно з “віртуальним реверсом”; 2) забезпечувати опублікування вимог прозорості відповідно до Regulation (EC) 715/2009 (Директива Європарламенту та Ради ЄС) на інформаційній платформі прозорості ENTSOG (European Network of Transmission System Operators for Gas);

- за напрямом “відповідні заходи щодо інфраструктури” Україна має: 1) затвердити угоди щодо інтерконекторів; 2) забезпечити міждержавний механізм розподілу витрат відповідно до Regulation (EU) 347/2013; 3) забезпечити узгоджений механізм діяльності об'єднаних систем країн-членів ЄС та країн-учасниць ЕС;

- за напрямом “розмежування оператора ГТС” нашій державі необхідно: 1) розмежувати та затвердити оператора ГТС відповідно до вимог Третього енергопакету ЄС; 2) розробити і прийняти правила сертифікації оператора ГТС.

Література

1. Гречаник Б. В. Природні монополії: проблеми функціонування та реорганізації в контексті розвитку нафтогазової промисловості. / Б.В. Гречаник // Науковий вісник ІФНТУНГ, Серія “Економіка та управління в нафтовій і газовій промисловості”. — 2016. — №2 (14). — С. 52 – 58.

2. Хто завалив роботу за Третім енергопакетом? [Ел. ресурс]. — Режим доступу: http://gazeta.dt.ua/energy_market/hto-zavaliv-robotu-za-tretim-energopaketom_.html

3. 8 країн ЄС не реалізували положення Третього енергопакету — Єврокомісія [Ел. ресурс]. — Режим доступу: <http://oil-gas-energy.com.ua/8-країн-єс-не-реалізували-положення-тре.html>
4. Имплементация основных положений третьего энергетического пакета Европейского союза на примере Венгрии. [Ел. ресурс]. — Режим доступу: <http://отрасли-права.рф/article/15568>
5. Лір В. Енергетична політика сталого розвитку як вектор інтеграції Україна-ЄС / В. Лір // Науковий вісник [Одеського національного економічного університету]. — 2016. — № 4. — С. 158–176.
6. Україна інтегрується в європейську газотранспортну систему. Чи є прогрес? Ел. ресурс]. — Режим доступу: https://www.eurointegration.com.ua/articles/2017/02/27/7062248/view_print/
7. Електроенергетика України: вибратися з енергоострова до Європи [Ел. ресурс]. — Режим доступу: http://www.epravda.com.ua/columns/2015/12/28/573693/view_print/
8. Рада прийняла закон про ринок електроенергії [Ел. ресурс]. — Режим доступу: http://zik.ua/news/2017/04/13/rada_prynyala_zakon_pro_rynok_elektroenergiyi_1079553
9. Євроінтеграційні успіхи та поразки України: як ми виконуємо Угоду про асоціацію з ЄС [Ел. ресурс]. — Режим доступу: <https://voxukraine.org/2016/09/01/eurointegration-ua/>
10. Закон про ринок електроенергії: що він нам готує? [Ел. ресурс]. — Режим доступу: http://24tv.ua/zakon_pro_rynok_elektroenergiyi_2017_zhho_vin_nam_ghoteze_n807964
11. Євроінтеграційні успіхи та поразки України: як ми виконуємо Угоду про асоціацію з ЄС. [Ел. ресурс]. — Режим доступу: <https://voxukraine.org/2016/09/01/eurointegration-ua/>
12. -Європейська інтеграція України: поточна ситуація, завдання та пріоритети державної політики: мат. засідання “круглого столу” / за заг. ред. О.В. Снігір. — К.: НІСД, 2010. — 64 с.

Стаття надійшла до редакції 02.06.17р.
Рекомендовано до друку д.е.н., проф. Полянською А. С.

УДК 658.3/378.147

ІНТЕЛЕКТУАЛІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ НАФТОГАЗОВИХ ПІДПРИЄМСТВ ШЛЯХОМ ІНСТИТУЦІЙНИХ ЗМІН В ОСВІТНІЙ СФЕРІ

С. Я. Кісь, Г. Р. Кісь

ІФНТУНГ, 76019, м. Івано-Франківськ, вул. Карпатська, 15,
e-mail: svjatkis@gmail.com

Анотація. Стаття присвячена актуальним питанням діяльності суб'єктів господарювання вітчизняного нафтогазового комплексу (НГК), які стосуються необхідності та передумов досягнення ними високого рівня інтелектуалізації. Акцентовано увагу на тому, що головні проблеми реалізації та ефективності процесів інтелектуалізації пов'язані з недосконалістю організації галузевими підприємствами процесів розвитку управлінського та виконавчого персоналу. Обґрунтовано необхідність переходу підприємств НГК, та закладу вищої нафтогазової освіти на новий формат взаємовигідних відносин, основою якого повинні стати інституційні зміни у вигляді створення та функціонування інноваційної освітньої установи – галузевого корпоративного університету розвитку людських ресурсів (ГКУРЛР). Запропоновано організаційно-правові та економічні засади функціонування ГКУРЛР. Визначено основні переваги діяльності ГКУРЛР з врахуванням організаційних передумов, досвіду та наукових досягнень, які має Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу (ІФНТУНГ) як ВНЗ нафтогазового профілю. Очікуваний ефект (соціальний та економічний) від діяльності ГКУРЛР на основі державно-приватного партнерства (ДПП) запропоновано розглядати в короткостроковому та довгостроковому періоді. Зроблено прогноз результатів діяльності ГКУРЛР в контексті впливу на ефективність реалізації процесів розвитку персоналу та діяльності підприємств НГК України загалом.

Ключові слова: інтелектуалізація, інституційні зміни, ефективність, розвиток персоналу підприємства, державно-приватне партнерство.

Анотація. Статья посвящена актуальным вопросам деятельности субъектов хозяйствования отечественного нефтегазового комплекса (НГК), касающихся необходимости и предпосылок достижения ими высокого уровня интеллектуализации. Акцентируется внимание на том, что главные проблемы реализации и эффективности процессов интеллектуализации связаны с несовершенством организации отраслевыми предприятиями процессов развития управленческого и исполнительного персонала. Обоснована необходимость перехода предприятий НГК и учреждения высшего нефтегазового образования на новый формат взаимовыгодных отношений, основой которого должны стать институциональные изменения в виде создания и функционирования инновационного образовательного учреждения - отраслевого корпоративного университета развития человеческих ресурсов (ОКУРЧР). Предложено организационно-правовые